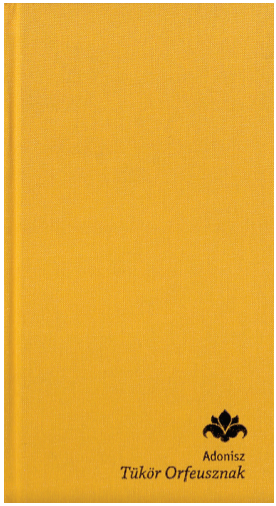

A szír származású **ADONISZ**, korunk egyik legnagyobb arab nyelvű költője 2014-ben kapott Janus Pannonius-díjat. A válogatott verseit tartalmazó *Tükör Orfeusznak* című kötetet **MOLNÁR MIKLÓS** mutatja be.

A tengerrel egybeolvadó nap

Adonisz (Ali Ahmad Szaid Eszber) 1930-ban született egy észak-szíriai hegyi faluban. Költő, esszéíró, műfordító, előadó, tanár, lapszerkesztő; jó néhány kitüntetés és irodalmi díj birtokosa; több ízben jelölték Nobel-díjra. 2011-ben Goethe-díjjal, 2014-ben – Yves Bonnefoy társaságában – Janus Pannonius-díjjal tüntették ki, s ebből az alkalomból a PEN Club és a Pluralica Kiadó *Tükör Orfeusznak* címen jelentette meg válogatott verseit.

Pályája elején, tizenhét éves korában öltötte magára a föníciai istenség, Adoni nevét, aki aztán Adoniszként, „kedves istenfiúként" kebeleződött be a görög mitológiába. Húszéves kora óta nagyvárosok: Damaszkusz, Bejrút, Párizs lakója, a világ metropolisainak vándora, örök úton levő, „bolygó arab", a távolodás / a távolodva közeledés versben bujdosó peregrinusa. Alighanem remekül szót értene egy másik nagy peregrinussal, a zenében bujdosó Liszt Ferenccel. Meditatív lírája – „a nappalok antológiája és az éjszakák ontológiája" – keleti hagyományokat és nyugati hatásokat ötvöz, formák és megközelítések káprázatosan gazdag változataiban. Salah Stétie írja Adonisz kapcsán: „A nagy költő nem szerencsejátékos: elkötelezett fia fajtája emlékezetének, egyszerre természeti és természetfölötti gyermek" (gondoljunk Petőfire!). Aki a világhálón utánanéz, meggyőződ-

het róla, milyen vulkanikus őserő lüktet Adonisz verseiben, kivált ahogy szerzőjük előadja őket; alagutat lehetne fúrni velük a gránitsziklába. Azt sem tartja rangján alulinak, hogy közügyekben is állást foglaljon. Egy nyilatkozatában ekként figyelmeztette mindazokat, akiknek van fülük a hallásra, és szemük a látásra: „Ha vezetőink nem törődnek a nép jólétével, ha legfőbb gondjuk a hatalmon maradás, és a népet csupán a hatalom eszközének tekintik, holott a hatalomnak a nép javát kellene szolgálnia, ma még elképzelhetetlen katasztrófákkal kell szembesülniük."

„A nemzeti irodalom manapság nem sokat számít – mondta Goethe 1827-ben Eckermann-nak –, a világirodalom korszaka van soron, és mindenkinek arra kell most törekednie, hogy siettesse ezt a korszakot." Adonisz, korunk egyik legnagyobb arab nyelvű költője, „az arab irodalom megújulásának legékesebb szavú kutatója és szószólója" (Edward Said) a szó legteljesebb értelmében világlírát művel – más szóval őt is elérte a *Kommunista kiáltvány* „Burzsoák és proletárok" című fejezetében megjövendölt fejlemény: „A nemzeti egyoldalúság és korlátok közé szorítottság egyre inkább lehetetlenné válik, és a sok nemzeti és helyi irodalomból világirodalom alakul ki."

Nem vállal azonosságot a távolságokkal, melyeket bejár. Megteszi őket; a távolságok arra valók. Távol tartja magát mindentől, ami megfészkelés, berendezkedés és meggyökeresedés, eközben szüntelenül érzékelteti, hogy mitől távolodik. Például a közel-keleti indíttatásoktól, a szufi misztikától. *Szufizmus és szürrealizmus* című értekezésében meggyőző bizonyítékok sokaságát tárja elénk az istenkereső keleti misztika és a másvilági üdvösségre fittyet hányó ateista művészeti mozgalom közti temérdek párhuzamosságnak. A könyv *Rimbaud, az orientalista, a szufi* című fejezetében „keleti szufi költőként" olvassa Rimbaud-t, aki – hátat fordítva a „nyugati tespedésnek", szembefordulva a descartes-i *Cogito, ergo sum* tétellel („Én, az valaki más. Ha a réz arra ébred, hogy kürt, nem tehet róla."), egy húron pendülve a szufi mondással: „Gondolkodom, tehát én nem én vagyok" – rövid életéből tíz évet arab-iszlám környezetben töltött el. „Rimbaud költői belső tudása ugyanaz, mint a szufi belső tudás – írja Adonisz. – Írásaiban nem szűk meghatározásokat találunk, hanem lehetőségek gyűjteményét, melyek jelentését minden olvasó és minden kor újraértelmezi. … Ahogy Rimbaud szufi a szavak használatában, ugyanúgy abban is

szufi, ahogyan a csönddel él. … A látnok költő (vagy a szufi) eljut az ismeretlenhez vivő útjának legszélső határára, vagyis elérkezik abba az állapotba, amelyet nem lehet szavakba önteni, a nem-beszéd állapotába. … Az ismeretlennel való egyesülésnek ebben az állapotában tökéletes a szabadság. Ez a csönd a végső elragadtatás csöndje. Szóra nyílni lehetetlen. Az öröm pillanata ez, az őseredeti létezéssel való egyesülés elérésének pillanata, vagy ahogy Rimbaud írta, az öröklét meglelése: »Újra megvan! / Micsoda? Az öröklét. / A tengerrel egybeolvadó nap.«”

A modern arab költészetnek új irányt szabó adoniszi szóművek látszólagos egyszerűsége, végsőkig lecsupaszítottsága mögött (ahogy tágul a látóhatár, úgy szűkül a kifejezésmód) egy zárt, ezoterikus világ rejlik, amelynek fölfejtésébe a laikus olvasó aligha vághat bele, s amelynek egyenértékű visszaadására vagy akárcsak megközelítésére arabusul nem tudó, s emiatt közvetítőnyelvre fanyalodó fordító-átköltőként, a *Tükör Orfeusznak* című kötet egyik munkatársaként nem vállalkozhattam, legföljebb arra – erősen remélve, hogy nem költöm át Herz szalámivá a Gangesz partjait –, hogy megsejtetni igyekszem e költészet nemes nagyszerűségét, magasztos tisztaságát, nyelven túli mágiáját. A többszörös transzformációt talán a költői jelentés kevésbé sínylette meg, mint a szó szerinti értelem.

„A nyelvek az idő múlásával az elszegényedés, nem pedig a gazdagodás irányába haladnak – írja *Kristályparadicsom. Iszlám tradíció a mór kultúrában* című értekezésében Titus Burckhardt. – Az arab nyelvben meglévő, az idő haladtával sem kopó eredeti gazdagság kivált a szavak és kifejezési lehetőségek mérhetetlen bőségében nyilvánul meg. Egyrészt több szóval jelölhet, különböző oldalakról világíthat meg egy-egy tárgyat, másrészt a szavak bensőleg kölcsönösen összehangolt jelentéseket hordozhatnak. Alighanem ezen a jó értelemben vett sokértelműségen alapul az a sajátossága, hogy szent nyelvként szolgálhat. … [A] tömör fogalmazás lehetősége, valamint a szavak csaknem határtalan gazdagsága a fonémák sokféleségével, a rövid és hosszú szótagok ritmikus váltakozásával együtt költői nyelvvé teszi az arabot, belső eseménnyé alakítva egy-egy képet, állapotot, tájat, ami egyszerre dallam és ritmus.”

Adonisz kedvelt toposzai, költői mitológiájának építőkövei: a fa, a fű, a rózsa, a tükör, a mennydörgés, a villám, a vízözön,

a tűz, a szél, a por nem(csak) önmagukat jelentik, hanem képviselnek, „üzennek” is valamit. „Adonisz olyan világot teremt újjá – állapítja meg Jacques Lacarrière –, ahol keveredtek az évszázadok és az arcok a szavak fénylő porának fundamentumán. Alakokat, gesztusokat, fordulatokat, érzelmeket halmoz egymásra, hogy versről versre feledhetetlen képek és látomások letörölhető és újraírható pergamenjét hozza létre.” Adonisz nyelve – a szeretet, szenvedés és őrület minden formájában az ismeretlennel való egyesülést kereső Rimbaud egyik látnoki leveléből idézek – „lélektől lélekig hat, mindent egybefoglal, illatokat, hangokat, színeket, gondolatokhoz tapadó és belőlük fakadó gondolatokat. A költő azzal adja az ismeretlen mennyiség meghatározását, hogy a maga korában ébred föl az egyetemes lélekben: többet ad, mint gondolkodásának vázát, mint a haladás felé vivő útjának lejegyzését. Ő a haladás megsokszorozója. Kissé görög költészet ez valójában.”

Az ókorban Adonia-ünnepet ültek Adonisz emlékezetére, akinek szépsége a görög mítosz szerint a szépség istennőjét, Aphroditét is rabul ejtette (Adoniszt vadászat közben halálra sebezte egy vadkan, kiömlött véréből sarjadt a kökörcsin virága). A *Tükör Orfeusznak* című, a szír poéta életműve előtt tisztelgő kötet sajnálatosan csekély figyelemben részesült, pedig a magyar versértők Adonia-ünnepének volt szánva.

Ne kérdezd tőlem ki voltam
Honnét jövök
Rád találtam
Kiszabadultam a sötétségből
Megszülettem

Tükör Orfeusznak. Szerkesztette: Tüske László. PEN Club – Pluralica Kiadó, 2014.